

Janez Gradišnik
Problemi slovenščine v javni rabi

Avtor opredeljuje javno rabo jezika, opozarja na zakonitosti, ki veljajo v njej, in predstavlja dva različna pogleda na gojitev jezika (omejevanje in sproščanje). Govori o nekdanjih nemških vplivih na slovenščino, ki so zapustili sledove v slovenskem pogovornem jeziku, in o podobnih vplivih iz srbščine/hrvaščine. Iz novejšega časa prikazuje slavistično zborovanje v Portorožu, ki je rodilo Jezikovno razsodišče. Tega razsodišča ni več, vendar tudi ne bi bilo kos silovitemu pritisku tujih (zlasti angleških) vplivov na današnjo jezikovno rabo. Po avtorjevem prepričanju bi te vplive lahko zajezila samo stalna ustanova, Jezikovni urad s stalno nameščenimi strokovnjaki. Na koncu spisa navedeni podatki skušajo utemeljiti nujnost takega ukrepanja.

The author defines the public use of the language, highlights the conventions governing it and presents two views on how to cultivate it (the restrictive and relaxed approach). He writes about the past German influence on Slovene, which has left its trace in the colloquial language, and about the similar impact of Serbo-Croatian. He reports on the Slavic conference in Portorož, which gave birth to the Language Jury. Even if the Jury still existed today, it wouldn't be able to stem the tide of foreign (especially English) influences in current usage. The author is convinced that only a permanent institution, a Language Bureau with a permanent staff of experts, could do the job. The data stated at the end of the paper show the urgency of such action.

I

Če hočemo govoriti o problemih slovenščine v javni rabi, moramo seveda najprej opredeliti pojem javne rabe. Pojem je zelo širok in zajema skoraj celotno uporabo jezika. Vanj ne bomo prištevali pogovorov v družinskem krogu ali med znanci in prijatelji, skoraj vse drugo pa že sodi v javno rabo. Lahko rečemo, da gre za javno rabo povsod tam, kjer se beseda obrača na širši krog ljudi in zlasti še na velike množice. Če nekoliko pogledamo v zgodovino, se nam brž pokaže, da se je razmerje

med zasebno in javno rabo jezika vzporedno z razvojem novejšje družbe in novejšega življenjskega načina močno spremenilo v *prid javni rabi*. Ne pravimo zaman, da danes živimo v času množičnih komunikacij, v komunikacijski družbi. Širjenje besed, sporočanja je dobilo celo vrsto novih pripomočkov od tiska do raznih govornih medijev, ki so možnosti tega širjenja postoterili in potisočeri.

Razumljivo je, da jezik ob takih spremembah ne more ostati neprizadet. Po eni strani mu razvoj v množičnost daje možnosti, kakršnih prej ni imel, z druge strani ga tudi izpostavlja novim nevarnostim, kakršne mu nekoč niso grozile. Jezik je namreč zelo zapleten in mnogotero razvit pojav, taki pojavi pa so tudi dosti občutljivejši od preprostih in manj razvitih.

Če smo poskusili opredeliti javno rabo, lahko to poskusimo še z jezikom, a to je težja naloga, ob kateri se marsikdo znajde v zadregi. Najširše povedano bi se taka opredelitev glasila, da je jezik poglavitno orodje naših stikov s soljudmi in s svetom sploh. Od vsega začetka nas spremlja v življenju, vse svoje bitje in žitje izražamo z njim in v njem, v njem ustvarjamo umetniška dela in oblikujemo znanstvena spoznanja. In ker imajo razni narodi vsak svoj jezik, je človekova materinščina tudi tesno povezana z njegovo narodnostjo. Zato o slovenščini lahko rečemo, da je *najbolj pristni izraz slovenskega duha* in hkrati posoda, v kateri so shranjeni njegovi najboljši dosežki. Na pragu slovenske državne samostojnosti je pesnik Jože Snoj zapisal: "In jezik, naša slovenščina, je posoda našega duhovnega sveta. Nezamenljivo narojenim vanjo nam je — in naj nam bo vse bolj — tisti most zavesti in spoznavne, čutenja in slutenja, ki se edino pne do zadnjih, za življenja nikoli do konca razodetih resnic našega človeškega bivanja na zemlji."

Nobenega dvoma tudi ni, da nas je samo slovenščina ohranila kot Slovence. Malo pomenijo ob njej razne za nas značilne šege in navade, malo razne oblike vsakdanjega življenja, jezik vendarle ostaja tisto, s čimer se ločimo od drugih narodov. Na našo srečo so se tega zavedali že tisti možje, ki so pred stoletji začeli pisati v slovenščini in ustvarjati naš knjižni jezik. Ko je v času romantike prišla t.i. pomlad narodov, je bil slovenski knjižni jezik že toliko urejen, da je uspešno premagal dve veliki nevarnosti: po eni strani pritisk germanizacije, po drugi skušnjava vtopitve v utopični ilirščini ali še v kakem širšem slovanskem jeziku. Dobivali smo vse več domačih pisateljev, dobili smo tudi znanstvenike, ki so se začeli ukvarjati z zakonitostmi slovenščine, in tako se je naš knjižni jezik utrdil in se vse bolj izpopolnjeval. Slovenščina je dobivala javne ustanove, ki jim je poverjena skrb za jezik, dobili smo Akademijo znanosti in umetnosti, in po letu 1945 med drugim velik Slovar slovenskega knjižnega jezika. Zdelo bi se, da je vse na najboljši poti in da se bo slovenščina vedno lepše razvijala.

Tak optimizem mogoče lahko velja za številne druge življenjske pojave, nikakor pa ne more veljati za jezik, prav zato ne, ker je jezik sicer last vsakega posameznika, ki ga govori, a tudi last najširše javnosti, ki ga uporablja. Jezik je na tisoč načinov vpleten v življenje skupnosti, ves čas v rabi, vsak čas postavljen pred nove naloge, pa tudi vsak čas ogrožen, ker je stalno izpostavljen vplivom, med katerimi je najbrž več škodljivih kakor koristnih.

Med škodljivimi vplivi moramo na prvem mestu navesti vplive srbščine ali hrvaščine, ki se jim v državi Jugoslaviji seveda ni bilo mogoče ogniti. Tisočeri stiki z drugimi narodi širom po Jugoslaviji, še zlasti pa prevajanje njihovega tiska v slovenščino niso

mogli ostati brez učinka na naš jezik. Zaradi jezikovne podobnosti so bili taki vplivi še nevarnejši. In izkušnje kažejo, da se napačne oblike zelo hitro vrivajo v jezik, silno težko pa jih je pregnati iz njega. Pokojni Bojan Štih je dosti premišljal o takšnem kvarjenju slovenščine, in prav iz teh spoznanj so se mu porodile črnoglede misli, ki jih je zapisal v koledarju Prešernove družbe za leto 1979, češ da "slovenščini že bije smrtna ura" in da bo "ob koncu drugega in v začetku tretjega tisočletja izginila iz družbe evropskih jezikov".

Marsikdo bo mislil, da je ta nevarnost zdaj, ko smo dobili svojo državo, minila. Vendar je treba povedati, da so številne neustrezne jezikovne oblike, ki smo jih dobili ob tem izposojanju, še vedno zelo v rabi in da nič ne kaže, da bi jih bili piščiči Slovenci voljni opustiti. Nekateri uporabniki takih izposojenk se njihove tujosti ne zavedajo, nekaterim je najbrž vseeno.

Slovenščina pa se lahko kvari tudi brez vplivov tujih jezikov, ker raba sama prinaša kvarne vplive. Niso sicer redki ljudje, ki trdijo, da se jezik ne more kvariti. V njem vidijo nekakšen organizem, ki pač raste in se razvija, kakor mu je dano. Nove oblike, ki nastajajo v njem, so vse enako dobre in jih ne smemo ločevati v pravilne ali nepravilne, dobre ali slabe. S takim ločevanjem delamo jeziku po njihovem mnenju samó silo. Kar je v jezikovni rabi, je vse enako dobro. Te trditve so tu nekoliko poenostavljene, vendar v jedru pravilno zajemajo gledanje nekaterih Slovencev, ki svoje poglede izražajo glasno in jih tudi vneto zagovarjajo.

Ampak kdor govori tako, noče priznati resnice, da je jezik silno razsežen in neznansko zapleten sestav, ki se je razvijal v dolgih stoletjih po svojih lastnih zakonitostih. Njegova velikanska gmota bi se spremenila v nerešljivo zmedo, ko je ne bi urejala neka pravila, ki so jeziku lastna. Ta pravila veljajo za posamezne jezikovne oblike, pa tudi za razmerja med deli jezika in za razmerja teh delov do jezikovne celote. Jezikoslovec teh pravil ne postavlja, temveč jih vsaj povečini le *spoznava in ugotavlja*. Kolikor popolnejši je jezik, toliko več je takih pravil. Ker so ta pravila sestavina jezikovne rabe, se nam jih povečini ni treba posebej učiti, dobivamo jih tako rekoč v živo, ko se jezika učimo. Ker pa v jeziku vendarle ni vse do kraja urejeno, ker se oblike večkrat prelivajo druga v drugo, ker je veliko primerov nekako na meji in zlepa ne veš, kam bi jih uvrstil, in ker navsezadnje vedno nastajajo jezikovne novote, je vendarle treba večkrat zavestno posegati v jezik. Takrat uporabimo káko jezikovno pravilo in popravimo svoj jezikovni sestav na tistem mestu, kjer se je začel majati in krušiti.

Jezikovne oblike so po ceni in teži različne. Dosti je takih, ki so v jezikovni praksi skozi čase dobile svojo najpopolnejšo podobo. Lahko rečemo, da jezik na takih mestih najbolje, najbolj razumljivo, najbolj gospodarno izraža svoje vsebine. (Tu navajam samo dve lastnosti, lahko bi jih seveda naštel še več.) Takšne oblike je torej treba ohranjati zaradi njihove *popolnosti*. Nemalo pa je v jeziku tudi takega, kar je pač nastalo, vendar bi lahko bilo drugačno. Tu bi se brž komu zdelo, da takih oblik ni nujno ohranjati, saj bi bile dobre tudi kake drugačne. A tu je potrebno vztrajati iz drugega razloga: ogibati se moramo vseh *nepotrebnih sprememb*, saj moramo v svojem jeziku *ohranjati povezavo z vsem tistim*, kar je bilo v njem rabljeno in tudi zapisano v preteklosti. Če bi dopuščali, da bi se nam ta stik na mnogih mestih pretrgal, bi nam jezikovno bogastvo, ki so nam ga zapustili predniki, sčasoma postalo nerazumljivo in torej za nas mrtvo.

Večkrat slišimo mnenje, da se mora jezik stalno razvijati in se s tem bogatiti, ali še več: da se jezik stalno razvija, tudi če mi tega ne bi hoteli. Vendar je enako nujno tudi prizadevanje po jezikovni stalnosti. Te dve načeli, *razvijanje* in *stalnost*, morata v jeziku delovati skupaj in vzporedno, šele v njunem skupnem delovanju je zagotovljeno zdravo jezikovno življenje.

Kar velja za govorjeno besedo, velja še toliko bolj za pisano. Tisto, kar izrečemo, se zgubi in pozabi; kar napišemo, objavimo, pa učinkuje v večjo širino in v daljši čas. Za to besedo je torej treba vseskozi skrbeti in si prizadevati, da bi bila čim boljša. Nikogar menda ni, ki bi lahko trdil, da te skrbi ne potrebuje, žal pa imamo takih, ki za to skrbijo, vedno premalo.

Ob spodbujajočih besedah pa vendarle ne smemo preslišati resnice, da se precejšnjemu delu naših pišočih ljudi, še posebno mlajših, to naše prizadevanje za izvirnost in čistost slovenskega govorjenja in pisanja zdi nekaj brezupno zastarelega in nepotrebega. Po njihovem mnenju je jezik izrazilo, ki lahko svobodno uporablja vsakršne pripomočke in vse gradivo ne glede na njih izvir. V času vsesplošnega zlivanja in spajanja kultur in tehnične civilizacije, v času vesoljnega zblíževanja in združevanja med narodi in državami se jim zdi smešno, da naj bi si prav mi, maloštevilni Slovenci, tako zelo prizadevali za ohranitev takega, kakor pravijo, sterilno istega govorjenja in pisanja. V duhu teh svojih nazorov tudi sami govorijo in pišejo, in ker takšno neomejeno sprejemanje jezikovnih prvin od vsepovsod, tudi iz nižin, terja veliko manj truda in skrbi, si brez posebnih težav pridobivajo somišljenike in privržence.

Spoprijemanje z njimi ni lahka naloga, a moramo ga vzeti nase. Naši razlogi in naše utemeljitve jih najbrž ne morejo prepričati, odločitev bo *dala jezikovna praksa*. Nevarnost, ki preti slovenščini s te strani, je pesnik Edvard Kocbek s tenkočutno intuicijo začutil že leta 1963, ko je v svojih *Mislih o jeziku* zapisal naslednje stavke:

“Jezik nam danes še posebej ni samo tehnično izrazilo, zgolj pogovorno sredstvo družbenega življenja in načrtnega zgodovinskega napredovanja, temveč je sestavni del naše suverenosti. Ni nobene druge poti v prihodnost, kakor da se jezika, ki je nastal z nami vred kot resnica našega počlovečevanja, oprimemo posebno danes, ko se s planetarizmom vtihotapljuje v nas bližnje in daljne skušnjave lahkotnega svetovljanstva. Ni dovolj, če vemo, da na stopnji svoje razvitosti ne moremo sprejeti nobenega drugega jezika, pa najsi nam je še tako zapeljivo soroden in zemeljsko pripraven, v svoji biti moramo biti trdni pred nevarnimi lahkotami interesnega in moralnega življenja, pred alienacijami raznih reifikacij, kakor jih v nas povzročata z ene strani neodgovorni provincializem, z druge pa naporne forme polovičarske življenjske suverenosti.”

(Priznam, da se je Kocbeku ob napornem formuliranju njegovih misli v besedilo vtihotapilo preveč tujk, vendar upam, da je bil citat razumljiv.)

Dve različni gledanja segata tudi med jezikoslovce in gojitelje jezika. Zavestno prizadevanje za lepo, pravilno ali kakor koli že dobro slovenščino traja namreč že nekaj desetletij, kakih posebnih uspehov pa ni imelo. Spričo te slabe uspešnosti se je precej naših jezikoslovcev odločilo za *popuščanje*: če nekaterih napak ni in ni mogoče pregnati, jim je treba pač priznati pravico do življenja. Velikokrat smo na kakem drugem področju doživeli, da je danes pravilno nekaj, kar je bilo še včeraj narobe. Izrazit zagovornik tega gledanja je bil pokojni urednik SSKJ, Stane Suhadolnik, ki je

še malo pred smrtjo, ob svoji 70-letnici o meni dejal, da "bom moral tudi jaz kdaj priznati, da s samim prepovedovanjem ne bomo veliko dosegli".

Tega najbrž ne misli nihče, jaz gotovo ne. Sicer pa je Suhadolnikov stavek bolj mišljen kot prisposodba za nasprotje med prej omenjenima pogledoma na knjižni jezik: ali je prav, da skušamo za vsako ceno *obraniti že doseženo jezikovno raven* in zato prepovedujemo vse odmike od nje, ali pa se sprijaznimo s spoznanjem, da hodi jezikovna raba svoja pota in se ne meni dosti za naše zapovedi in prepovedi, zato rajši kdaj popustimo in sprejmimo to, kar nam prinaša jezikovno življenje. Drugače povedano, gre za nasprotje med jezikovno strogostjo in popustljivostjo, ki ju je težko utemeljiti samó teoretično, kakšne rezultate dajeta v jezikovni praksi, pa se ne da ugotoviti.

Izkušnje pa vendar kažejo, da je jezikovno znanje nekaj, kar ni pridobljeno za zmerom, temveč ga je treba vseskoz *vzdrževati, popravljati, spopolnjevati*. To velja tako za posameznika kakor za celotno narodno skupnost, ki jezik uporablja. Jezik je razsežna, zelo raznotero sestavljena celota, za katero smo prej rekli, da se morajo njeni deli ujemati med seboj in s celoto. Gotovo jo je mogoče *bogatiti*, vendar le s takimi prvinami, ki se ji *prilegajo*. V življenju jezika se nam vrivajo vanj vsi mogoči drobci, ki take lastnosti nimajo in jih zato, tako vsaj mislim, ne smemo sprejemati vanj. Nekateri bi celó pokvarili že doseženo dognanost na posameznih odsekih jezika, to pa bi pomenilo nižanje ravni.

Jezikovne prepovedi so torej pripomočki, s katerimi skušamo ohraniti doseženo popolnost jezikovnega izražanja. Take prepovedi pa morajo biti stvarno utemeljene, sicer jih ljudje, uporabniki jezika, ne bi sprejemali. Povsem neutemeljene prepovedi večkrat najdemo v tisku v pismih dobro mislečih ljudi, ki jim kaka beseda ali besedna zveza kratko malo ni všeč, ker se jim ne zdi lepa ali jih kako drugače moti. Takih ugovorov seveda ni mogoče upoštevati. Le kdor ima dober jezikovni čut in veliko jezikovno izkušnjo, si z leti izdelava jezikovna merila, ki jih je vredno upoštevati pri presoji.

Res je: vsakdo nosi svoj jezik v sebi in nihče mu ne more predpisovati, kako naj ga izraža. Ampak drugače je, ko začne posameznik ta jezik *uporabljati v javnosti*: tam veljajo pravila, ki jih je ta javnost sprejela za svoje jezikovno izražanje. Kdor hoče nastopati v njej, se mora teh pravil držati. Prav zato je mogoča in utemeljena jezikovna kritika, ki obravnava rabo slovenščine v javnosti, *opozarja na njene slabosti, hkrati pa tudi ponuja boljše, pravilnejšo rabo*.

Tisti, ki so bolj za popustljivost pri obravnavanju javne rabe, so dostikrat opozorili, kako malo da zaleže vsa jezikovna kritika: nekatere domnevne napake da preganja že cela desetletja, pa jih še ni pregnala. Vendar me tak argument ne prepriča, ker ni načelne narave, je le praktične vrednosti. Lahko si mislim, da morda še nismo našli pravih razlogov, s katerimi bi utemeljili dobro rabo, ali da naše razlage ne dosežejo tistih, ki delajo te napake, pa tudi to, da bi bilo jezikovno stanje brez kritike zanesljivo še veliko slabše.

Nemalo je najbrž ljudi, ki jim je vseeno, kako govorijo in pišejo; pri takih so tudi vsi razlogi brez učinka, pravzaprav jim ne moremo do živega. S predpisi in zakoni jezika največkrat sploh ne moremo varovati, posameznik se jim vedno lahko izmakne. Jezikovne anarhije pa vendarle ne moremo dopustiti. So področja, kjer jezik velja

samo za orodje tako kakor vse drugo. Tam se posamezniki tudi prav nič ne menijo za jezikovne kategorije, vodi jih samo njihova (resnična ali domnevna) lastna korist, merljiva v zaslužku in dobičku. Kakor bomo še videli, je naš poslovni in gospodarski svet na tem, da se spremeni v takšno območje. Dosedanje izkušnje tudi kažejo, da v tem območju z opozarjanjem in dokazovanjem ne bomo dosti dosegli, če sploh kaj. Zato je vsaj tukaj nujno *ukrepanje z zakonskimi predpisi*, ki naj omejijo ali preprečijo najhujše zlorabe.

II

Proti koncu sedemdesetih let se je v slovenski javnosti zgostil občutek, da je s slovenščino v javni rabi marsikaj narobe. Težko bi bilo povedati, kako je ta občutek nastal, verjetno se je združilo več vzrokov. Vsekakor je Slavistično društvo Slovenije v povezavi s Socialistično zvezo sredi maja 1979 organiziralo veliko Posvetovanje o slovenskem jeziku v Portorožu. Dva cela dneva so se vrstila predavanja in poročila, ki so korenito in natančno ugotovila jezikovno stanje na raznih področjih javne rabe naše materinščine, zajela so celó stanje v zamejstvu tako v Italiji in Avstriji kakor na Madžarskem. Na koncu je bil v obsežnih Sporočilih s Posveta objavljen tudi akcijski program, ki je slavistom in drugim sodelujočim nalagal celo vrsto nalog, s katerimi bi se, ko bi bile izpolnjene, stanje slovenščine v javni rabi zares močno izboljšalo.

A kakor se zgodi tolikokrat v življenju, so bili tudi tukaj nameni in obeti lepši od uresničitve. Slabo znamenje je bilo že to, da je zbornik z gradivom s tega posveta izšel z velikansko zamudo, štiri leta pozneje. S tem je bila seveda zamujena ugodna priložnost, ko so bile stvari še živo v spominu udeležencem in javnosti. Od nekaj sekcij ali svetov, ki naj bi bili ustanovljeni, nobeden ni prav zaživel. Edina resnična pridobitev, ki je ostala po Posvetu, je bilo *Jezikovno razsodišče*, ustanovljeno leta 1980. S svojimi presojami o raznih jezikovnih pojavih, zlasti o napakah, ki jih je objavljalo v javnih občilih, je spočetka kar močno vplivalo na našo jezikovno rabo. Presoje prvih dveh let, do konca leta 1980, so sredi leta 1984 izšle tudi v posebni knjigi z bogatim dodatnim gradivom. Osebna sestava Razsodišča se je pozneje spreminjala, vpliv v javnosti pa je počasi slabel, najbrž iz različnih vzrokov. Mogoče se je način obravnave nekoliko preživel in bi bilo treba najti kaj drugega.

Prišel je viharni čas državne osamosvojitve Slovenije, in kakor marsikaj iz prejšnjih časov je tedaj zatonilo tudi Jezikovno razsodišče. Zunanji razlog za to je bil banalen. Razsodišče je zgubilo streho in varstvo pri dotedanji SZDL, novega zavetja pa mu ni hotela dati nobena ustanova. Naj je že bila tedanja veljava Jezikovnega razsodišča večja ali manjša, ta neslavni konec je bil gotovo tudi znamenje, da tisti, ki bi bili morali na tem področju kaj ukreniti, niso pokazali nobenega razumevanja za resnične probleme slovenščine v javni rabi, ki so se v času od Posveta v Portorožu, torej v dobrem desetletju, samo še silovito zaostriili. Časi so se namreč medtem močno spremenili.

Ko danes kaj rečemo o *ogroženosti* slovenščine in o potrebi odločnih ukrepov za njeno varstvo, večkrat slišimo od anarholiberalnih posmehljivcev: "Le kaj ženete takšno reč, stoletja smo bili pod nemškimi gospostvom in izpostavljeni vsem mogočim tujim vplivom, pa se je slovenščina obdržala, kako da se ne bi tudi zdaj brez vaših reševalnih akcij?" Kdor govori tako, primerja neprimerljive reči. V minulih stoletjih so Slovenci

živeli tako rekoč v zakotju in so svojo posebnost ohranili predvsem zato, ker je do njih seglo le malo tujih vplivov. Danes pa živimo v popolnoma drugačnem svetu, v katerem potekajo splošni civilizacijski procesi tako naglo in tako silovito, da se jim ne more izmakniti noben narod. Svet postaja vedno bolj strnjena celota, v kateri so deli povezani z bogatimi komunikacijami, ki širijo to, kar sporočajo, z vedno večjo naglico. Ker pa velik del teh stikov poteka v jeziku, je ob tem močno prizadeta tudi slovenščina.

Noben jezik ne more obstajati brez stikov z drugimi jeziki. Neogibno je, da jeziki sprejemajo drug od drugega besede in tudi kake načine izražanja. Pri bogatejših, bolj razvitih narodih nastaja tudi več novega, zato je razumljivo, da drugi sprejemajo več od njih.

Sprejemanje tujk je torej normalen pojav, vendar le tako dolgo, dokler ostaja v pravih mejah, se pravi, dokler ne začne jezika kvariti. Tedaj pač lahko rečemo, da je jezik ogrožen. Eden sodobnih slovenskih jezikoslovcev, Franc Jakopin, je pred kratkim zapisal, da je bila slovenščina tako rekoč vedno ogrožena od tujih besed. To posebno velja za naše večstoletno sožitje z Nemci in nemščino. Iz knjižnega jezika smo nemščino sicer kar uspešno izganjali (ali je sploh nismo pustili vanj), zato pa se nam je v ljudsko govorico, v pogovorni jezik nateplo na stotine t.i. *germanizmov*, bolj ali manj popačenih nemških izrazov, ki so večkrat dobivali tudi slovenske predpone ali končnice. Mnoge izmed teh popačenk so zelo žive še današnji dan, ko je vendar naš neposredni stik z nemščino pretrgan že skoraj sto let.

Rekli smo že, da nam je v bivši Jugoslaviji jezik podobno ogrožala srbsščina ali hrvaščina, saj je bilo za takšno vplivanje, namerno ali nenamerno, sto in sto priložnosti. Tudi to dogajanje je pustilo močne sledove v slovenski jezikovni rabi, a naposledni vpliv srbsščine ali hrvaščine je vendar že preteklost. Zato pa smo se, potem ko so se začela množiti opozorila in svarila, polagoma zavedeli, da nam materinščino kvarijo tuji, predvsem angleški jezik, in sicer tako močno, da včasih že govorimo o pravi *anglizaciji* našega življenja. Ne da bi bila javnost opazila, je angleščina v nekaj letih vdrla na razna področja našega življenja, na nekatera bolj, na druga manj, skoraj nobenega pa ni, ki ne bi bilo prizadeto.

Kako se je moglo zgoditi, da nam materinščino danes spet ogroža vdiranje tujih besed, tokrat celo iz jezika narodov, ki nam niso neposredni sosedje? Delni odgovor nam daje naše spoznanje, da je zaradi velike civilizacijske moči in kulturnega bogastva narodov, ki jim je angleščina domači jezik, ta jezik dobil v sodobnem svetu veliko premoč nad vsemi drugimi jeziki. Vse bolj postaja nekakšna *lingua franca*, pripomoček za sporazumevanje med narodi, kakor je bila v srednjem veku latinščina. Vendar je bila le-ta tedaj omejena na ozko plast izobražencev, angleščina pa zajema tako rekoč vse življenje in vse plasti.

Očitno nam torej ne preostaja nič drugega, kakor da se sprijaznimo z zmeraj bolj prevladujočo vlogo angleščine v *mednarodni* znanosti, v tehniki in še v vrsti drugih dejavnosti, pri katerih prihaja do stikov med narodi. Pripadniki drugih, posebno še maloštevilnih narodov so postavljeni pred nujno, da se naučijo angleščine in jo po potrebi uporabljajo, vendar jim angleščina ostaja tuj jezik kakor vsak drug, za rabo v posebnih primerih, v mednarodnih stikih, tam, kjer se obračajo na zunanji svet. Nobenega razloga pa ni za to, da bi angleške izraze sprejemali v svoj lastni jezik in jih uporabljali v svojem vsakdanjem življenju. Nikakor ne gre, da bi začeli svoj jezik

“bogati” z angleškimi izrazi ali šli celo takó daleč, da bi dajali rečem v svojem vsakdanjem življenju angleška (in druga tuja) imena, in da bi celo nagovarjali svoje kupce, svoje stranke in sploh domačo javnost v angleščini, saj bi s takim početjem ogrožali svoj lastni jezik.

Prav to pa se je zgodilo, prav to se dogaja v današnji slovenščini. Kako je moglo priti do tega? Kaj se je zgodilo, kako je to potekalo?

Tega pač nihče zanesljivo ne ve, toliko pa je gotovo, da stvar ni prišla čez noč. Med splošnimi civilizacijskimi procesi, o katerih smo prejle govorili, so zelo močni kulturni vplivi, s katerimi se anglo-ameriška civilizacija širi med vse druge: širi se s popevkami, s filmi, z video kasetami in s televizijo, in tu je jezik težko ločiti od vsebine. Vse to je pripravljalo teren za anglizacijo. Ker v popevkarstvu prevladuje angleščina, se je tudi našim piscem popevk zdelo samoumevno, da pišejo in pojejo v angleščini, še posebno, ker so si obetali, da bi na tak način s svojimi izdelki in nastopi prišli v širni svet.

Teren za sprejemanje tujih jezikovnih prvin je bil torej pripravljen, ko so se pred nekaj leti v Evropi zgodili dramatični pretresi in preobrati, ki so pri nas po srečnem steku dogodkov in po složni volji slovenskega naroda pripeljali do državne osamosvojitve. Spremenila se je naša družbena ureditev, sproščeno smo začeli iskati stike z zahodnim svetom in se usmerjati k drugačnim življenjskim, gospodarskim in drugim oblikam. Ko smo začeli te oblike sprejemati za svoje, je bilo treba sprejemati tudi pojme in izraze, ki jih uporablja Zahod. Način, kako se je to zgodilo, pa kaže, da smo sredi vrvenja in nereda, ki sta spremljala našo pot k narodni in državni samostojnosti, kar pozabili na svoj jezik, četudi je prav jezik po splošnem priznanju poglavitna prvina narodne samobitnosti.

Jezik pa je nekaj, kar pozabljenja ne prenese, od nas terja *stalno skrb*, sicer se začne kvariti in nazadovati. To pomeni, da mora slovenščina ostati na visoki kulturni ravni, ki jo je dosegla. Ohraniti mora že dosežene izrazne možnosti, pri tem pa ostati dovolj *živa in prožna*, da je kos vsem nalogam, ki jih življenje postavlja prednjo. Ob sprejemanju tehničnih in drugih novosti, ki prihajajo od drugod in nosijo imena iz drugih jezikov, teh tujih imen ne smemo *kar sprejemati*, temveč jim moramo, kjer je le mogoče, *najti slovenske ustreznice*. Kjer to ne gre, moramo tuje izraze vsaj toliko podomačiti, da jih je mogoče uvrstiti v domači jezikovni sestav. Verjeti moramo, da je naš jezik tega zmožen, saj če tega ne bi verjeli, bi to pomenilo, da dvomimo o njegovi življenjski moči.

Če pritekajo tuje jezikovne prvine počasi in naredko, v majhnih množinah, smo jim še za silo kos. Če pa se nam v jezik, tako kakor v zadnjih letih, zliva prava povodenj tujščine, potem obrambne sile jezika odpovedo. Človeku se ob tem zbuja spoznanje, kako narobe je, da Slovenci nimamo kake *osrednje ustanove*, ki bi imela nalogo, da *sproti* spremlja jezikovno življenje in ga skuša obračati v pravo smer. Res imamo kar nekaj ustanov, ki se ukvarjajo s slovenščino, jo raziskujejo, izdajajo besednjake in znanstveno gradivo o jeziku, tudi jezikovne revije itn. Nobena izmed teh ustanov pa ne utegne *sproti spremljati* dogajanj v jeziku, da bi vedela, kaj se godi v njem, in se ustrezno odzivala. V precejšnji meri je prav to nalogo v svojem času opravljalo Jezikovno razsodišče, pa je opešalo in naposled po krivdi nove oblasti ugasnilo.

Po mojih dosedanjih spoznanjih je današnji položaj tak, da amatersko sestavljeno in amatersko delujoče jezikovno razsodišče taki nalogi ne bi bilo več kos. Potrebujemo

jezikovni urad, ki bi imel vsa potrebna pooblastila in bi ga sestavljali plačani jezikovni strokovnjaki. Delal bi *stalno*, ne občasno kakor rajnko Jezikovno razsodišče, pa bi bedel nad jezikovno politiko in javno rabo slovenščine. Nanj bi se lahko obračali vsi, ki bi iskali domačo besedo za tuje izraze, urad pa bi svoje predloge pošiljal v javnost, da se v njej preskusijo v praksi, saj se nekatere primejo, druge pa ne. Prepričan sem, da nam je tak urad *nujno potreben* in da bi ga morali pristojni čimprej ustanoviti, brez njega bo slovenska jezikovna raba še naprej hiralala.

Kako da spričo današnjega stanja v javni rabi slovenščine poklicani niso že sami ugotovili potrebe po takem uradu? Kako da ga niso že ustanovili? To kaže, da je nekaj narobe v našem razmerju do naše materinščine, da je slovenska jezikovna zavest zadremala, se nekam zgubila, poniknila. Ob spredaj omenjenem portoroškem posvetu o jeziku je slovenist in slovstveni zgodovinar Boris Paternu zapisal v Delu: "Jezik ne more biti drugačen, kakor je naša zavest, naše mišljenje in naše življenje. S skrbnejšo, bolj organizirano in strožjo jezikovno izobrazbo se da marsikaj doseči. Toda kultivirati jezikovno zavest je nekaj, kar sega čez meje slovniške večšine in jezikoslovja samega (...). Jezikovno izražanje ni samó uporaba bolj ali manj obvladanega jezikovnega orodja, temveč je vzpostavljanje osebnega razmerja do sveta, stvari in ljudi. Vemo za ljudi, ki so dobro obvladovali pravopisna pravila in tudi pravila lepega sloga, pa so se odločili za jezikovni nihilizem in barbarizacijo. Pa tudi narobe. Človek z zelo skromno jezikovno izobraženostjo zmore spoštljiv odnos do govorjene in pisane besede, včasih zelo tvorno udeleževanje v njenem kultiviranju."

Te Paternujeve besede so mi ostale v živem spominu, ker tako prepričljivo izražajo spoznanje, da ni odločilno *znanje* slovenščine (čeprav brez tega seveda ne gre), temveč odloča človekovo *razmerje* do nje.

In prav v tem pogledu smo Slovenci, vse kaže tako, v zadnjem času odpovedali. Najbolj očitno se to kaže v razmerju do tujih prvin v jeziku. Celó dr. Jože Toporišič, ki gotovo ni kak poseben nasprotnik tujk, je bil pred časom prisiljen zapisati v nekem svojem sestavku v tedniku "7 D": "Ali bodo naši klici 'Nazaj k materinščini!' ostali glas vpijočega v puščavi? Saj to ni drugega kakor tiha izdaja najdragocenejšega, kar katera skupnost ima: svoje matere govorice." In še ostreje je svoje spoznanje zapisal drug slovenist, dr. Matjaž Kmecl, v Sobotni prilogi Dela z dne 19.3.1994: "Če presežemo podrobnosti in jih povzamemo v pravilo, potem je današnje slovensko ravnanje z materinščino predvsem zelo globoko in na široko v javno zavest zadržto, žal pa malo odtehtano moralno vprašanje — neovedeno samopodcenjevanje — odsev in izraz starega slovenskega kompleksa majhnosti in s tem manjvrednosti (...) In podobno. Razmerje med slovenskim in neslovenskim se zmeraj bolj izraža kot razmerje med manj in več vrednim."

In res, kaj se je zgodilo, ko smo se "odprli svetu"? Cela področja našega javnega življenja so se brez obrambe odprla tujim, največkrat angleškim besedam. Najbolj viden je bil ta razvoj v gospodarskem življenju, tudi najbolj razsežen, vendar nekatera druga področja ne zaostajajo dosti. V gospodarstvu moramo razločevati dve stopnji ali dve obliki angleženja.

1. Veliko množino angleških besed nam je prinesla že gospodarska teorija ali znanost, ker se ni potrudila, da bi bila dala *slovenska imena raznim novim gospodarskim pojmom* — med katerimi nekateri sploh niso bili tako novi — temveč jih je sprejela

kar v angleški obliki, včasih z nekoliko prilagojeno pisavo in izgovorom, večkrat pa kar v tuji obliki, kjer potem ni jasno, kako naj se izgovarjajo. Tako smo dobili menežment in menedžment, menedžerje in menežerje, nastala pa je celó združba s povsem angleškim imenom Manager, kar je celo v današnji slovenščini svojevrsten tujek, nekaj, česar si ne bi smeli privoščiti. Prav tako smo dobili holdinge, leasinge, ki jih zdaj nekateri pišejo tudi lizing. Še drugi izrazi so na videz latinski, pa so tudi prevzeti iz angleščine, tako povsem nepotrební sponzor; namesto že zdavnaj rabljene dražbe se zdaj skoraj izključno uporablja avkcija (iz auction), in zadnji čas dobivamo še "fondacije", ki so po slovenskem slovarju in pravopisu "fundacije", pa bi lahko bile skladi ali včasih ustanove.

Za veliko večino teh izrazov velja, da bi se bilo treba le nekoliko potruditi, pa bi bili dobili zanje primerne slovenske izraze. Za nekatere, kakor za menežerja, bi se bilo treba le *dogovoriti*, kaj naj se namesto njega uporablja, saj tudi časniki velikokrat zapišejo drugače, poslovni delavec, ali poslovnež ipd. Slišal sem tudi že predlog, ki se zavzema za izraz *ravnatelj*. Zato je ime združbe, pisano po angleško Manager, v pravi posmeh slovenščini, kakor da ne bi bila zmožna izraziti tako preprostih in vsakdanjih reči, temveč mora sprejeti po tuje pisan izraz, ki povrh vsebuje neslovensko glasovno skupino "dž". V teku stoletij smo znali posloveniti na tisoče tujih izrazov, zdaj pa na lepem ne znamo tako rekoč nobenega, temveč jih kar jemljemo od drugod — takšno nekontrolirano prevzemanje tujih prvin kaže popolno podcenjevanje domače besede in njene izrazne moči.

2. To, kar sem navedel spredaj, je nekakšna višja plast angleženja. Imamo pa v gospodarstvu še drugo, nekoliko nižjo, namreč *dajanje angleških imen* podjetjem, združbam, lokalom, prodajalnam, in kajpada tudi vseh vrst izdelkom. Z osamosvojitvijo se je na široko razmahnila zasebna dejavnost, nastalo je nešteto novih podjetij (itn., kakor že povedano). In ko se je že "boljša družba" tako oprijela angleščine, tudi nova "srednja plast" podjetnikov ni hotela zaostajati. Za zdaj je res še precej neraziskano, kako se je mogla ta miselnost razširiti tako silovito in bliskovito. Tujih imen in izrazov se je sicer tudi že prej držal nekakšen pečat imenitnosti, a tedaj je to lahko bil tudi kak drug jezik, zdaj pa skoraj samo še angleščina. Kar čez noč smo dobili na stotine, najbrž celó na tisoče novih podjetij, lokalov, delavnic, prodajal in tako naprej. Med njimi jih je res kar nekaj takih z lepimi domačimi imeni, nekaterimi tako posrečenimi, da si jih vesel in občuduješ iznajdljivost tistih, ki so si jih izmislili ali se jih domislili. Nešteto pa je drugačnih, zvečine angleških, povrh še največkrat povsem *nesmiselnih, nič povezanih* s predmetom, ki naj bi ga imenovala, ali z dejavnostjo, v kateri so uporabljena. V zvezi s tem sem nekoč zapisal geslo, po katerem se menda ravna jo Slovenci, ki dajejo taka imena: *Dobro je vsako ime, samo da ni slovensko!*

Ta imena so zrastle v razmeroma kratkem času, kakor gobe po dežju, lahko rečemo. Slovenci kot narod pa so bili v tem času strahovito zaposleni z drugimi opravili, z medsebojnimi razprtijami, s sprejemanjem novih zakonov in predpisov in tako naprej, da povečini še opazili niso, kako se jim poslovno življenje in zunanji videz njihovih mest in celó vasi spreminja v obliko nekakšne *angleške kolonije* ali vsaj protektorata. Seveda stvar le ni ostala neopažena. Jaz sam sem na to anglizacijo začel opozarjati v jezikovnih člankih, ki sem jih objavljal v mesečniku *Srce in oko*, že sredi leta 1991, in sem v letu dni od tistega časa napisal podobna opozorila še v sedmih člankih. Vendar

je vse to ostalo v razmeroma ozkem krogu naročnikov in bravcev revije. Treba je bilo iti s problemom pred širšo javnost, in tako je v prvi lanski (1993) številki Književnih listov Dela izšel moj članek *Kako da se nihče ne zgame in se nič ne zgodi?* z ironičnim podnaslovom "Naredite nam to deželo angleško".

Kdor je spremljal poznejše pisanje našega tiska in drugo dogajanje, ve, da so se nekateri tedaj zganili in da se je to ali ono zgodilo, vendar še vse premalo. Zato sem na to problematiko v naslednjih mesecih še naprej opozarjal v Književnih listih in včasih še kje drugje. Da bi predramil ljudi, včasih uporabljam tudi kake prehude besede, recimo kolonizacija slovenščine ali jezikovna katastrofa. Zato se nekaterim lahko zazdi, da stvar še ni tako huda, in nas v tisku tolažijo s trditvami, da je govorjenje o ogroženosti slovenščine pretirano, da se bodo stvari unesle in podobno.

Taki optimisti bi morali samo malo bolje gledati okoli sebe, ko hodijo po ulicah, ali prebirati oglase po časnikih in posebno v oglaševalnih brošurah ali časopisih, kakršen je na primer "Fit Media", prodajni katalog za dom in družino, v katerem se kar vrstijo tuja imena podjetij. Iz ene številke tega časopisa — ki ga izdaja podjetje z istim imenom v Celju, brez ene same slovenske besede v imenu — sem si zapisal napise z reklamo za tale podjetja: Secom, R-com, Stone trade, Telekom, Plastoform, Fenix Marketing, Kompas Airtours pa oglašuje celo "Slovenian Travel Club".

Ali pa tole: nekoč sem se nalašč za dvajset minut ustavil na ulici in prebral reklamna besedila, napisana na avtobusih ljubljanskega mestnega prometa. Našel sem tale: Euro-contact, Sinter, A-Cosmos, Rank Xerox, Altec, Sommer, Finzicarta, West-West, Syntol, pa še napis Pall-Mall Export z dodatkom "Share that taste". Ko človek nabere takšno zbirko, se mu zazdi, da se mu sanja ali da ga je kaka čarovna sila bliskoma prenesla v Anglijo ali v Ameriko.

Včasih se po naključju nabere veliko angleških imen skupaj, tako da si lažje predstavljamo, koliko je tega. Tako je bilo v eni noči vlomljeno v Parmovi ulici v Ljubljani v štiri podjetja s temile imeni: Avtošola Zebra, Siltrade, Apesto Inovative in Build. Ali tole: V Mariboru so v bivši vojašnici v Melju dobili prostore naslednji: Štiglic, Rožanc, Rajšp, TAO, Dandou, Fin-commerce, Toledo, Blazer, Klimatehnika, Lazura, Fibex. — Na kratkem sprehodu po nekaj ulicah v bližini mojega doma v Šiški sem si prepisal naslove podjetij: pet je bilo slovenskih, šest pa angleških, med njimi na neki hiši v Šišenski ulici napis "Housing Computers" brez ene slovenske besede zraven. Podobna kopica angleških imen je sredi mesta, blizu restavracije Rio: Energia — Powerful Sports, Vision Street Wear, Prince Scott Swatch Tretorn, in vitro, Ars inženirig.

3. Seveda obstaja še ena, višja stopnja angleženja slovenščine in Slovencev. Nemalo je gospodarskih družb, ki se ne zadovoljujejo s tem, da so si dale — čeprav so slovenske — angleško ime, temveč tudi svoje kupce in morebitne odjemavce *nagovarjajo v angleščini!* Tako lahko v ljubljanskih mestnih avtobusih kdaj pa kdaj vidite obešen oglas slovenskega podjetja s tujim imenom Commerce, kako oglašuje takole: "Rank Xerox The Document Company", Commerce pa je tej firmi "Authorized Distributer", kakor piše na letaku. Isti Commerce ima v Šiški, v stolpnici, v kateri stanujem, prodajalno zabavne elektronike z imenom *Focus*. Na izložbenih steklih in drugod ima ta trgovina vrsto napisov, ki so vsi v angleščini, med njimi tudi sporočilo, da je to "Authorized Dealer" — Slovenci, naučite se angleško! Pač, s prav majhnimi črkami je na vratih napisan delovni čas v slovenščini, in včasih obesijo na vrata napis

“Zaprto”. — Tobačna tovarna v Ljubljani, ki je sicer (deloma ali v celoti?) v tuji lasti, je dala na orjaško polovico stene hiše na Celovski v velikih črkah naslikati napis z reklamo za cigarete: Marlboro – Worldwide Champion, Follow us. Kakor da smo sredi Amerike! Ista tovarna se je izkazala tudi z angleškimi vabili “Test the West”, pa z voščili “Happy New Year” in gotovo še kakim drugim.

Na v.d. direktorja prej navedenega podjetja Commerce se je Janez Dular kar imensko obrnil v Slovincu, očitajoč mu tisti angleško pisani lepak, obešen v vozilih LMP. Opozorilo je končal z besedami, da ne pričakuje opravičila, želel je le, da bi se direktor odkupil z novim, jezikovno ustrežnejšim lepakom. Takega ustrežnejšega lepaka po tistem nisem videl, pač pa tistega prejšnjega. Naj tu povem, da so tako kakor ta direktor gluhi za vsa opozorila tudi drugi, ki vabijo kupce v angleščini. Ne vem za nobenega, ki bi bil dal kaj “posloveniti”. Današnje slovensko ravnanje z materinščino je res, kakor pravi Matjaž Kmecl, globoko zadrto v javno zavest.

Pačenje jezika je močno nalezljivo, kar dela eden, dela kmalu množica drugih. Tako lahko na koncu tv rekla za Murine obleke beremo: European Fashion Design by Mura — kakor da je oglas namenjen Angloameričanom! — Reklama za Coca Cola je obogatena z napisom: Enjoy real taste always. — Kranjske mlekarne na veliko oglašujejo svoj izdelek z imenom Megamilk. V dnevniku Delo smo lahko videli fotografijo blagajniškega listka iz Trubarjeve rojstne hiše z napisom “Your receipt – Thank you”, podobnega sem dobil v neki ljubljanski trgovini: “Thank you – Call again”. Na neki vrečki sem našel napis: Friendly environment — Radenska — Acqua Skin. — Krka Kozmetika.

Tu naštetih in še premnogi drugi nenavedeni napisi so res že višja stopnja potujčevanja: to niso več *angleške besede kot tujke*, temveč je to uporaba angleščine kot drugega, ponekod pa že kar prvega jezika v slovenskem okolju. Ne manjka dosti, pa bi potrebovali dvojezične šole, kakor jih imajo v Avstriji koroški Slovenci.

4. Anglizacija je namreč razširjena še dosti bolj, kakor si lahko misli večina Slovencev, ki premalo gleda okoli sebe. Vse take reči so namreč silno vabljive — gospodarstvo pri svojem angleženju Slovencev nikakor ni osamljeno, čeprav so njegovi učinki najbolj očitni. Ima veliko posnemovavcev in somišljenikov: angleščina nam podobno vdira v razne druge panoge in na druga življenjska področja. Kar neverjetno je, da takšne reči vsaj včasih ne izzovejo ugovorov.

Glasbenike sem omenil že spredaj. Njihove skupine se imenujejo kakor koli, da je le angleško, tudi če je z napakami ali z nesmisli, še toliko boljše: Agropop fun club, Šank rock, Night Jump, na tekmovanju Evrovizije nas je “zastopala” skupina “1 x band”, in tudi koncertne agencije se imenujejo Gallus Carniolus, Klemen Ramovš Management, Gallus International ...

Zelo dejavna so v tej smeri podjetja, ki izdelujejo zdravila, kozmetiko in podobno blago. Čeprav je vse to skoraj v celoti namenjeno slovenskemu kupcu, nosi že vrsto let skoraj sama tuja imena, resda velikokrat francoska, a tudi angleška. Še pred kratkim je tovarna Lek oglaševala poživilo z imenom “Be-free”, drugih imen pa ne bom našteval, saj jih lahko vsak čas berete na televiziji.

Prav tako so od angleščine (in še katerega tujega jezika) obsedeni *slovenski izobraženci*, katerih jezikovna raba bi morala biti drugim Slovincem za zgled. Pravi simbol slabega jezikovnega čuta se mi zdi mnogim Slovincem, predvsem izobražencem

priljubljena spačenka "imidž" — nelepa po pisni obliki, neslovenska po glasovni sestavi in povrhu rabljena namesto povsem ustrezne, lepe domače besede *podoba*. A ta se kar ne more uveljaviti v tem pomenu, pač slabo spričevalo o jezikovni zavesti našega izobraženstva.

A saj nam o tej slabi zavesti pričuje nešteto imen. Ustanova, ki deluje za t.i. Mrežo za Metelkovo, se imenuje Open Society Fund. Serijo likovnih monografij je napovedovalo (morda že izdalo) podjetje EWO, kar pomeni East-West Operation. Na mariborski univerzi so v rektorjevi navzočnosti ustanovili borzo zaposlitvenih možnosti, ki so ji dali ime "top job". V istem mestu imajo agencijo, ki skrbi za razne vstopnice in se imenuje "hot tickets". Neka razstava v Ljubljani je imela ime Color of Computing. Če Slovenci ustanovijo dobrodelno ustanovo, ji ne rečejo sklad ali ustanova, temveč "fondacija" (pravilna tujka se glasi "fundacija"). Podjetje za pomoč na domu se je doslej imenovalo Life line, morda bo zdaj Življenjska linija, za protiutež pa so si defektologi ustanovili revijo, ki bo Defectologica Slovenica — ne angleško, a tudi slovensko ne. Kdo bi se potem še čudil, da se podjetje za zaposlovanje invalidov imenuje z nenavadnim imenom Skipper. Pravi škandal pa se mi zdi, da so — po vsem pisanju proti potujčevanju slovenščine — uradu pri predsedniku vlade, kamor naj se obračajo državljani, dali latinsko ime Vox!

Založbe, ki jih je bilo v prvih časih po osamosvojitvi kakor listja in trave, zdaj pa jih je že nekaj manj, so imele povečini tuja imena, če že ne angleških, pa latinska: nekje je Didakta, drugje Sidarta, neki priročnik je izdalo podjetje "B & M Elit", in čudno tujih imen je še precej, pa jih tu ne bom našteval.

Če v sedanjem času pri nas priredijo kako tekmovanje, razstavo, sejem in podobno, naj bo z mednarodno udeležbo ali tudi brez nje, vsekakor pa je namenjena *Slovencem*, ne tujcem, bo stvar dobila angleško ali pol angleško ime, recimo: ob morju so imeli Jadranski match racing; v Velenju je bil Ski Jumping Challenger — že vrsto let prirejajo Zlati boben — sumim, da so slovensko ime dodali šele zdaj in da je bil to doslej samo Golden Drum, kakor se še imenuje, saj so imeli vsak dan na sporedu "happy day". A bolje pozno kakor nikoli. V Cankarjevem domu v Ljubljani so tudi zdaj, ko že dolgo pišemo proti anglizaciji Slovenije, hladnokrvno priredili Film Art Fest, seveda za slovensko občinstvo. Ob tem se nehote domislim še televizijske oddaje, v kateri sem že dvakrat sodeloval in se imenuje Akcent — tudi za to imamo slovensko besedo. No, še vedno boljše kakor neka druga oddaja, ki se imenuje Studio City — le zakaj?

Kaj je vendar obsedlo toliko Slovencev — ali res mislijo, da je v poslovanju in drugod v življenju mogoče uspevati le še z angleščino? In ko se to dogaja, kako da nihče ne stori ničesar, da bi jih rešil te zmote. Kje so tisti, ki so najbolj poklicani za to, da bi skrbeli za naš jezik?

Slovenska akademija, izdajateljica SSKJ in Pravopisa, je obljubila, da si bo prizadevala za ustanovitev Sveta za kulturo slovenskega jezika, ki naj bi bil ustanovljen po zakonskem postopku. Za zdaj je ostalo pri obljubi.

Slovenisti, zbrani v Slavističnem društvu, so po dolgotrajnem molku o tem vprašanju napisali pismo o "Slovenščini v javnosti" in sli z njim k predsedniku republike, proseč ga za podporo. Sredi oktobra 1993 so imeli v Celju veliko zborovanje, na katerem je bila tudi okrogla miza z naslovom Slovenska jezikovna politika in načrtovanje. Izrecno pa je bilo tam povedano, da o teh vprašanjih "ne gre govoriti s stališča ogroženosti

jezika ali celo boja za jezik" (le zakaj ne?), temveč "s stališča preudarnega strokovnega jezikovnega načrtovanja" (...) Če sodimo po teh besedah, gre za dolgoročen načrt, ki bo dal prve sadove šele v nekaj letih ali celo desetletjih. Kaj vse se lahko medtem zgodi s slovenščino!

Uroš Pirnat, svetovavec Državnega zbora, ugovarja v pismu v Delu z dne 17.3.94 očitkom, da slavisti nič ne delajo. In kaj se je zgodilo? Slavistično društvo je 12.10.1993 poslalo Državnemu zboru pobudo, naj se v Odboru za kulturo, šolstvo in šport odpre razprava o posledicah statusa slovenskega jezika v ustavi RS. In ta odbor je "že" 4.1.1994 obravnaval omenjene pobude in sprejel sklep, da se pri njem imenuje posebna stalna delovna skupina za jezikovno načrtovanje, sestavljena iz zunanjih sodelavcev oz. strokovnjakov in poslancev. Na eni poznejših sej je odbor sprejel predlog delovnega področja in nalog te delovne skupine. V pismu so te naloge tudi našteje. Na seji 10.3.1994 je bil tudi sprejet sklep o sodelovanju predloženih strokovnjakov, vendar je o tem treba kandidate še obvestiti, da bodo sodelovanje potrdili. In avtorjev sklep: da se poslanci, ki so soglasno podprli pobudo Slavističnega društva, zavedajo problemov, ki nastajajo na tem področju, zato jih bodo skušali na podlagi pristojnosti tudi ustrezno opredeliti in razrešiti. Pri tem jim lahko zaželimo vso srečo. Ker v petih mesecih, ki so minili od vloge pobude, še niso utegnili povabiti kandidatov za načrtovano skupino, bi človek upal, da bodo to storili vsaj do konca leta 1994.

Načrtovana, čeprav ne uresničena dejavnost Slavističnega društva in njemu podobno mislečih je vsa usmerjena v prepričevanje, v jezikovno vzgojo in šolanje. To je gotovo potrebno, učinkuje pa lahko *le na dolg rok*. Enako potrebna pa je tudi *bitra akcija*, ki naj popravi sedanje razpuščeno stanje v jeziku. In ker je med Slovenci nemalo takih, ki se ne menijo za nobeno prepričevanje, potrebuje naš jezik zakonsko podporo, zakon, ki bo slovenščino v javni rabi zavaroval in ji dal tiste pravice, ki ji gredo po ustavi.

Pred nedavnim se je zdelo, da bomo nekaj podobnega dobili v zakonu o gospodarskih družbah. Konec februarja 1993 je državni zbor sprejel osnutek zanj. Predstavnik zakonodajavca, minister Lojze Janko, je tedaj poudaril (Delo, 6.5.1993), da se je "vlada opredelila za dosledno spoštovanje in uveljavljanje uporabe slovenskega jezika v gospodarskih družbah"; te družbe naj bi po zakonu "objavljale poslovna poročila in vse podatke o družbi v slovenščini, prav tako pa mora biti *v slovenskem jeziku tudi firma družbe*" (podčrtal J. G.). Namenoma navajam obširno iz te izjave, da bi se videlo, kaj se je potem rodilo iz teh lepo zvenečih obljub, objavljenih z enako zvenečim naslovom "Slovenščino v vse firme".

Ko je bil namreč ta zakon 10.6.1993 objavljen v Uradnem listu RS, je sicer v nekaterih svojih členih res zavaroval slovenščino, pustil pa je tudi velike vrzeli. Že 13. člen govori o "dodatnih sestavinah", ki da družbo podrobneje označujejo, in pušča s tem vrata odprta za razne dodatke, tudi neslovenske. Prav katastrofalen pa je 586. člen, ki ga bom označil kar z besedami slovenista Janeza Dularja, zapisanimi v razočaranju po objavi zakona. "Namesto da bi (zakon) zahteval vsaj od družb in podjetnikov, ki so (...) množično registrirali firme v angleščini in drugih jezikih, naj se firme v razumnem roku (npr. najpozneje v enem letu) registrirajo v slovenščini, potrjuje in uzakonja podedovano stanje: 'Obstoječe družbe, druge organizacijske oblike podjetij in organizacije še naprej uporabljajo firmo, ki je do dneva uveljavitve tega zakona vpisana

v register.' Zakonodajalec celo ponuja poniglavo v podjetniških vrstah priložnost, da se lahko še 30 dni po izidu zakona priglašča v vpis v register 'po predpisih, ki so veljali do uveljavitve tega zakona' in ki, kakor vemo, niso zahtevali firme v slovenščini."

Kaj se je torej zgodilo? Očitno so osnutek zakona dobili v roke *privrženci poangleženja Slovencev* in ga priredili tako, da je postal za angleženje neškodljiv, za slovenščino pa kvaren, saj bi, če ostane v veljavi, za desetletja zacementiral nekaj tisoč neslovenskih imen podjetij. Takšen osnutek je potem prišel v državni zbor in nepazljivi poslanci so ga gladko sprejeli. Nič čudnega, da sem po sprejemu tega zakona objavil v Književnih listih članek z naslovom "Poslanci zatolkli slovenščino". Dokler se v državnem zboru ne najde stranka (zadostuje tudi en sam poslanec), ki bo predložila zakon za varstvo slovenščine v javni rabi, in dokler tak zakon ne bo sprejet, se bo naših poslancev držal madež, da so slovenščini škodili, namesto da bi bili kaj storili zanjo.

Če kdo misli, da je izraz "nekaj tisoč neslovenskih imen" pretiran, naj si v Književnih listih z dne 22.7.1993 poišče *Grenko poročilo* Andreja Makuca. Tam avtor na začetku pravi: "Nočna vožnja med svetlobnimi napisi po mojih treh dolinah (Mislinjski, Mežiški in Dravski) je za nas svetovljane v resnici vstop v pravljicni Las Vegas, podnevi pa je sprehod skozi vasi in trge ter mesta le trda šola tujejezičnega uka." Sledi obsežen seznam tujih imen podjetij, lokalov itn., ki ga avtor upravičeno končuje z besedami: "Zgodil se nam je jezikovni Babilon in ostalim Slovcem menda tudi, zato naj že pride, ki nam bo razvozlat zavozlano." Naj se ta želja zares izpolni, a treba bo prej še veliko truda.

5. Le bežno sem tu pa tem omenil káko podjetje v tuji ali v mešani lasti. Za to tudi ni bilo posebne potrebe. Res si takšna podjetja dovoljujejo razne brezobzirnosti (da ne rečem še česa hujšega), recimo da izobešajo ali slikajo napise svojih lokalov kar v tujem jeziku in samó tujem jeziku — sredi Ljubljane npr. United Colors of Beneton, pa Sweet, sweet Way, Dairy Queen, Holidays Pub in še več takega. Ampak prav takšne reči počenja naše podjetje Commerce s svojim Rank Xeroxom in Focusom. Kar je dovoljeno slovenskim podjetjem, si mislijo v tujih in pol tujih, mora biti dovoljeno tudi nam. *Zakon o varstvu slovenščine v javni rabi bo moral pač tudi to področje urediti z novimi predpisi.*

Miselnost v podjetjih s samo angleškimi napisi je namreč očitno povsod enaka, ne glede na lastništvo. Čeprav je bilo od Novega leta 1993 objavljenih že veliko opozoril in svaril, ne vem za prav nobeno podjetje (ali lokal, družbo ...), ki bi bilo svojemu tujemu imenu vsaj *dodalo* slovensko ime, ali pripisalo kaj drugega v slovenščini (vrsto dejavnosti ipd.). Slovenec mora znati angleško. Tudi novogoriški hitovci so svojo novo igralnico imenovali po italijansko Perla in jo znotraj, kakor smo brali, opremili samó z italijanskimi napisi.

Koliko si lahko obetamo od zakonskega varstva slovenščine, pa je žal še vprašanje. Tudi po 10. juliju 1993, ko je stopil v veljavo zakon o gospodarskih podjetjih, sem namreč že sam ponekod v tisku in med uličnimi napisi opazil nova imena podjetij in združb, ki nikakor niso slovenska. Janez Dular pa je šel prebirat Uradne liste RS in v njih odkril, da so pri temeljnih sodiščih v Kranju, Kopru, Novi Gorici, Celju in gotovo še drugod tudi po navedenem datumu mirno vpisali v sodni register celo vrsto povsem tujih imen trgovskih družb! Tako se torej naša sodišča sploh ne menijo za zakon, ki je

ravno šele začel veljati. Vsi ti vpisi so nezakoniti in neveljavni, zato bi morali pristojni javni toživci ukrepati, da se takšni vpisi izbrišejo in nadomestijo z drugimi, slovenskimi. Sodniki, ki se ne držijo zakona, pa naj disciplinsko odgovarjajo.

Če se bo enako godilo tudi z zakonom za varstvo slovenščine v javni rabi, ki ga zahtevamo, potem nam najbrž ni pomoči in se nam bo res zgodilo tisto, kar nam je napovedoval Bojan Štih. Ircem, narodu, s katerim smo se Slovenci nekoč radi vzporejali, se je zgodilo, da jim je angleščina v prejšnjem stoletju tako rekoč neopazno spodrinila domači jezik. Zdaj imajo neodvisno državo, irščina pa se govori samo še po državnih uradih in nekaj malega daleč na zahodu otoka. Primerjava seveda ne drži v celoti, lahko pa nam je v opomin.

Ko smo se nekateri oglasili v javnosti z zahtevo po zakonskem varstvu slovenščine v javni rabi, se je takoj slišalo nekaj nasprotovanj. Nekateri trdijo, da s prisilo ne bomo ničesar dosegli, drugi so proti vsakemu ukrepanju, ker trdijo, da vlada v jeziku svoboda in da jih nihče ne more siliti, kako naj govorijo in pišejo. Z njihovimi argumenti se tu ne mislim ukvarjati, ker tega ne zaslužijo. Premislek kaže, da je jezik *javna zadeva*, stvar sporazumevanja z drugimi ljudmi. Če hočem, da me bodo razumeli, se moram držati pravil, kakršna so postavili svojemu jeziku. Sicer pa bi take anarholiberalce opozoril na francoski zgled. Francozi so narod z večstoletno kulturo, številen in bogat narod, ki pa se mu je vendarle zdelo, da mora svoj jezik zavarovati pred tujimi vplivi in pritiski. Že v začetku l. 1976 so izdali zakon o uporabi *francoskega jezika*, ki daje temu jeziku izrazito prednost v vsej javni rabi na francoskih tleh. Dopuščenih je le nekaj malega izjem, ki so vse natanko določene. In ker so nekatera določila tega zakona verjetno nekoliko zastarela, pripravljajo zdaj nov zakon, ki je že v parlamentarni obravnavi in ga bodo sprejemali na zasedanju v začetku aprila. Dnevnik *Le Monde* ga napoveduje v članku z naslovom: *Uporaba francoščine naj bi bila obvezna "za vsak napis ali oglas" na javnih mestih*. Kako bi nekateri pri nas zavpili, ko bi kdo zahteval enako pravico za slovenščino!

(Poznejši pripis: zakon je bil v mesecu juliju sprejet. Vendar je francoski Ustavni svet v imenu človekove pravice do svobodnega izražanja mnenja njegove določbe razveljavil za zasebnike. Še vedno pa velja za državne urade in ustanove.)

Potem ko se že kaki dve leti posvečam problemom, ki nam jih ustvarja vdiranje angleščine in drugih tujih prvin v slovenski jezik in slovensko življenje, moram reči, da me navdaja bridka žalost. Žalost nad tem, s kakšno ravnodušnostjo in neprizadetostjo slovenska javnost gleda, kako se naša domovina pred njenimi očmi spreminja v nekakšno polkolonialno državo. Ko hodim po ulicah in se vozim skozi kraje, hočem imeti občutek, da sem v svoji domovini — danes pa mi množica tujih napisov zbuja vtis, da sem nekje na tujem. Zunanja podoba naših krajev se je z vsemi temi napisi, ki seveda nakazujejo tudi druge spremembe, tako spremenila, da se človek ves čas sprašuje, ali je še doma. In navsezadnje vse to tujstvo vdira tudi v našo govorico in v naše pisanje. Ni čudno, da je slovenski rojak, ki se je po 34 letih prvič vrnil v domovino, razočaran poslal pismo v Slovenca, v katerem pravi: "Spoznal sem, da preprost človek, kakršen sem jaz, v Sloveniji ne more pravilno razumeti poročil v časopisju zaradi domišljavih časopisnih poročevalcev, ki dokazujejo svojo inteligenco in izobraženost s popačenostjo čistega slovenskega jezika z besedami, ki niso slovenskega izvira."

Vse to bi moralo izzvati silovite ugovore in tudi pozive k delovanju, a ne zgodi se nič takega. Nasprotno, kadar kak list razpiše anketo o jezikovnih vprašanjih, dobiva vmes tudi odgovore, ki kažejo, da je nekaterim Slovincem postalo že vseeno, kakšen je njegov jezik. Gorenjski glas je 18.1.94 objavil odgovore več mladih na vprašanje *Slovenska ali tuja imena*. Med odgovori je bilo nekaj takih, ki so se zavzemali za domača imena, bili pa so tudi taki: Manca, 16 let: "Slovenska imena mi sploh niso všeč. Tuja mi hitreje pridejo v uho in še lepše zvenijo." — Dare, 14 let: "Ja, meni je čisto vseeno, kakšno je ime trgovine, pomembno je, da je dobro založena." — Simona, 15 let: "Mladina se zabava s tujimi izrazi. Zakaj pa ne? Edini način." — Igor, 16 let: "Všeč so mi kratka imena, ne glede na to, ali so slovenska ali tuja." — Tina, 17 let: "Tuja imena so veliko boljša od slovenskih. Nasploh je slovenščina zame suhoparen jezik."

Tudi če upoštevamo, da so nekateri taki odgovori izrečeni iz nagajivosti ali ključovalnosti, je celotni vtis porazen. Upam, da so se vzgojitelji in učitelji mladih ljudi vsaj malo zamislili nad klavrno bilanco svojega dela.

Čaka nas, o tem ni dvoma, veliko dela. Moči tistih, ki se trudijo, da bi se to stanje spremenilo, so zdaleč prešibke, potrebnih bo še veliko drugih rok. Tudi vi, ki me zdaj berete, bi se morali vprašati: Kaj lahko storim jaz pri tem?

Naj ob koncu navedem še veliko škodo, ki se jeziku dela zato, ker se gojitelji in ljubitelji slovenščine spoprijemamo z angleščino in drugo tujščino. Ob tem se ne utegnemo nič ukvarjati z drugimi napakami, ki nam kvarijo jezik, bodisi da nastajajo nove ali da se povračajo stare. Za zgled povem: na lepem se je spet razširil germanizem "da je temu tako" namesto pravilnega "da je to tako", in uporabljajo ga celo slavisti in drugi učeni ljudje. Ali tole: komaj da smo nekako pregnali izraz "potrošnik", ki je nastal po hrvaškem ali srbskem "potrošaču", in ga nadomestili s slovenskim *porabnikom*, pa ti pride slabo poučena aktivistka in ustanovi "Zvezo potrošnikov" — in zdaj imamo vsepovsod spet samo potrošnike in potrošništvo, čeprav se kak časnikar pri Delu še spomni in včasih zapiše tudi porabnik. In takega blaga je še veliko.

Zato naj končam z enim samim stavkom, ki naj povzame vse to moje dolgo razlaganje: Slovenščina v javni rabi je velika sirota, prava pastorka!

Opomba

Založba Slovenska knjiga, kjer je glavni urednik prof. Martin Žnidaršič, izdajateljica pomembnih del, kakor je natis Brižinskih spomenikov ali Stiškega rokopisa, občasno izdaja tudi PIRS, Poslovni imenik republike Slovenije.

To je obsežna knjiga s podatki o vseh podjetjih v Sloveniji (naslovi, telefon itn.). Podatke dajejo podjetja sama. Ko je letos izšla nova izdaja, me je gl. urednik naprosil, da sem napisal za Imenik razpravo o Problemih slovenščine v javni rabi in jo pri predstavitvi knjige tudi prebral. Čeprav je bilo v besedilu obilo kritike na račun poslovniškega pačenja slovenščine in je bilo med poslušavci veliko "krivcev", ni bilo slišati nobenega ugovora. Poslovni ljudje, ki to založbo vodijo, so se mi še prav posebej zahvalili.

Za sedanjio objavo je spis primerno redigiran in zlasti dopolnjen.

*Summary***Problems Besetting Slovene in Public Use**

In the first part the author defines what he means by public use, and then dwells on language and the significance it has on the nation which uses it. In connection with the development of the Slovene literary language, he points out the two threats which were endangering it: to drown in the Germanic sea or to get lost in utopian Illyrian, about which many patriots were dreaming. When Slovene became an officially recognized language in the common state of Serbs, Croats and Slovenes - the later Yugoslavia - it was still endangered in view of the intentional or unintentional pressure of Serbo-Croatian. Even today, when we are not in a common state any more, some of that pressure still lingers on.

The author then discusses the conventions governing a language and the two principles which must be active at the same time - development and constancy. Today's culture favors new trends and ideas which frown upon preserving native (and hence old) forms and advocate greater openness toward the world and a broadminded approach to accepting foreign novelties. The contradictions which this gives rise to will have to be solved by usage. Linguists and those who wish to cultivate the language are also split: some, under the pretext that bans do not work, favor greater leniency, while others maintain that language should not fall below the level it has already reached. It is often difficult to find the right way to solve this problem. Since everybody carries his native tongue within himself, a lot depends on the free will of each individual. Nevertheless, there are so many common elements that one cannot do without some general rules and guidelines which should be respected. Some laws are needed to deal with the most blatant violations.

In the second part the author reports on the feeling which awakened in the late seventies about the widespread misuse of Slovene. As a result of this, the Slavic Society organized in mid-May 1979 in Portorož a big conference dealing with all the pressing issues of Slovene usage. The main fruit of this conference was the foundation of the Language Jury, which went on successfully working until the birth of independent Slovenia, when it lost the roof over its head. This happened at the wrong time since Slovene is nowadays being exposed to new pressures. Just as we had to fight Germanization, which "enriched" the colloquial language with hundreds of distorted German words, we now have to fend off English words. The author touches on the international predominance of English in many fields, which shouldn't be an excuse for the uncritical adoption of whole English words by our language. This is precisely what is happening in many areas, especially in business.

In view of this forceful pressure, the author feels that the Slovenes would need a central institution which would consistently follow the development of Slovene and channel it into the right direction. None of the already existing institutions is equipped for such a task. The part-time Language Jury would not be able to do the job, even if it were restored. For this a Language Bureau would be needed, with full-time employees, linguistic experts who would act on initiatives from the public as well as give some of their own.

The author then gives a survey of different fields in which Anglicisms are predominant. Different branches of business and finance are given English names; so are many Slovene companies and their products. Slovene shoppers and buyers are also frequently addressed in English. The use of English is also widespread in such fields as cosmetics and drugs manufacturing. All too often, educated Slovenes - frequently out of snobbishness - needlessly use foreign - mostly English - terms.

At the October 1993 conference of the Slavic Society some urgent measures for better usage were discussed. However, those are mostly long-term measures, which require time to take effect, while Slovene needs quick help.

The Law on Business Firms, passed by Parliament in June 1993, was a big disappointment. While the draft still required all domestic firms to have Slovene names, the final version considerably watered down this requirement. In later practice it has become evident that registration courts do not enforce even this watered-down law. As though it didn't exist, they ratify the foreign (English) names of new firms. To truly safeguard Slovene in business practice, a new law would be needed.

At the end the author gives a brief report on the efforts of the French to oversee the public use of their language. Though their efforts have met with resistance, they have been at least partially successful. The answers of students from several Upper Carnolian schools, in which the participants showed almost complete indifference (some even scorn) toward their mother tongue, sound as an ominous warning.

The author concludes with the thought it is a pity we have to spend so much time fending off the influence of English on Slovene, while neglecting the many other weaknesses of today's Slovene.

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP

KAJ JE TAUIP